

УДК 331.101.6

Мармуль Л. О.,*доктор економічних наук, професор, директор інституту менеджменту
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,***Транченко Л. В.,***кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту
Уманської філії ПВНЗ “Європейського університету”*

ФАКТОРИ І ПОКАЗНИКИ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

У статті досліджено чинники і показники ефективності використання праці у сільській місцевості, виявлено недоліки та визначено шляхи їх усунення, запропоновано на цій основі напрями щодо удосконалення системи показників і ринку праці.

Ключові слова: продуктивність праці, ринок праці, праця, показники, чинники.

В статье исследованы факторы и показатели эффективности использования труда в сельской местности, выявлены недостатки и определены пути их устранения, предложено на этой основе направления по совершенствованию системы показателей и рынка труда.

Ключевые слова: производительность труда, рынок труда, труд, показатели, факторы.

The factors and indicators of efficiency of labor in rural areas, identified gaps and identify ways to eliminate them, it is suggested on this basis, the direction to improve the system performance and the labor market.

Keywords: productivity labor, market labor, rates, factors.

Постановка проблеми. Системний підхід до проблеми підвищення продуктивності праці у сільській місцевості вимагає вивчення не тільки стану використання праці при виробництві сільськогосподарської продукції, але і чинників, що впливають на його економічну ефективність. Займаючись проблемою визначення факторів, що впливають на продуктивність праці, К. Маркс писав: “Продуктивна сила праці визначається різноманітними обставинами, між іншим середнім ступенем мистецтва робітника, рівнем розвитку науки та ступенем її технологічного застосування, суспільною комбінацією виробничого процесу, розмірами та ефективністю засобів виробництва, природними умовами” [3]. У зв’язку з цим при оцінці ефективності трудової діяльності в

аграрній сфері необхідно враховувати чинники різної спрямованості, які сприяють закріпленню кваліфікованих кадрів і вивільненню їх, що подовжують робочий період і зрізують “пік” у витратах праці у літній період за рахунок раціонального підбору сортів і культур.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На всіх етапах господарювання, розвитку продуктивності праці в нашій країні та за її межами приділялась велика увага. Теоретичні аспекти продуктивності праці знайшли свої відображення в розробках вітчизняних учених О. Е. Германової, А. С. Семенова, Д. П. Богині, В. О. Єрьоменко, А. В. Калини, а також Д. Кларка, Д. Кендрика, Д. Скотта Синка, Р. Аллепа, Ж. Рішара, Дж. Грейсона, К. О’Делла та інші.

Мета і завдання дослідження – оцінка сучасного стану ринку праці в Україні та дослідження факторів та показників, що впливають на продуктивність праці у сільській місцевості.

Виклад основного матеріалу. Комплекс чинників продуктивності праці та трудового потенціалу має бути тісно пов’язаний з розвитком виробничих відносин, з використанням основних ресурсів сільськогосподарського виробництва, мотиваційним механізмом, зовнішніми факторами. Система повинна враховувати не тільки впровадження сучасної техніки і технології, але і вдосконалення організації виробництва, людський чинник, розвиток соціальної інфраструктури. На наш погляд, всю цю сукупність факторів можна розбити на окремі специфічні групи (рис. 1).

Система діючих чинників у кінцевому підсумку визначає характер трудових процесів і активність їх використання. Соціально-економічні чинники виражаються, перш за все, у використанні матеріальної зацікавленості колективів і окремих працівників у підвищенні працевіддачі. Цей фактор сьогодні є одним із головних, оскільки кошти та умови праці надають широкі можливості для зростання його продуктивності. Провал різних соціальних програм відродження українського села надає соціальній групі чинників більшої актуальності. Окремі сторони цих факторів характеризуються забезпеченістю житлом, обсягом побутових послуг за рік, питомою вагою основних фондів невиробничого призначення. При низькій кваліфікації трудового потенціалу не спрацьовує чинник високого техніко-технологічного та організаційного рівня виробництва, сповільнюється дія фактору зацікавленості.

Рівень організації, види організаційних структур і якість управління, обґрунтованість і збалансованість планів і програм, узгодженість трудового потенціалу та його використання з визначними засобами, матеріальними ресурсами належать до числа визначальних умов раціонального, продуктивного використання праці.

Рис. 1. Система чинників і показників продуктивності праці з показниками ефективності в підприємствах у сільському господарстві

Низький рівень суспільного виробництва, дисципліни праці, трудової обов'язковості та відповідальності – одна з першопричин втрат робочого часу, зниження випуску продукції порівняно з потенційно можливим.

Техніко-технологічна група визначає технічний рівень знарядь праці, фондоозброєність праці, забезпеченість виробничими ресурсами. Підвищення частки суспільної праці в сукупних витратах сприятиме зниженню чисельності залученої сезонної робочої сили, оскільки аналіз економічної доцільності залучення працівників з інших галузей на сільськогосподарські роботи показує неефективність їх використання. Враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва не можна не згадати природно-економічний чинник, що виражається в рівні використанні землі, сезонності й агрокліматичних умов господарювання. Для більш повного використання трудового потенціалу в сільськогосподарських підприємствах необхідно забезпечити рівномірну зайнятість працівників протягом року, домогтися оптимальної спеціалізації і концентрації виробництва, посилювати інтенсифікацію виробництва.

Кількість чинників і значимість кожного з них не є постійними. У міру зміни виробничих умов та рівня життя сільського населення підвищується значимість одних і знижується інших [2]. Сьогодні є характерним збільшення загального числа факторів, що діють, і лежать за межами безпосереднього виробництва. Кожен фактор повинен бути кількісно вимірний (на основі статистичних даних Держкомстату України), щоб можна було оцінити ступінь його впливу на результат. Для характеристики впливу сукупності чинників на ефективність використання сільськогосподарської праці потрібно виділення системи показників його використання. Показники продуктивності праці мають кількісні і якісні характеристики загальних і приватних результатів трудової діяльності працівників.

Розрізняють прямі показники продуктивності, коли підраховуються отримані в розрахунку на одиницю витрат праці результати, і зворотні, – вимірюють витрати праці на одиницю продукції. Зворотний показник продуктивності праці найбільш зручний при аналізі, оскільки в цьому випадку можна розмежувати витрати праці за елементами або операціями, продукт ж безпосередньо неподільний. Витрати праці зазвичай виражаються кількістю відпрацьованого часу або середньорічною чисельністю працівників. Подібні розрахунки не враховують зміни в рівні механізації та автоматизації виробництва, якість і складність праці, рівень кваліфікації робочої сили й інтенсивність її використання. У зв'язку з цим оцінка трудових витрат може бути представлена і через інші величини, наприклад, через заробітну

плату або кількість витраченої людиною в процесі роботи фізичної та інтелектуальної енергії. Нормування праці задає певний темп і ритм роботи, що визначає ступінь напруженості. Ціна робочої сили за одиницю часу, її витрачання повинна зростати при збільшенні її витрат в енергетичному вираженні в ту ж одиницю часу. Менша норма виконання завдання при тій же складності робіт коштує дешевше.

Певна похибка обчислень властива і з вимірюванням результатів праці. Як правило, для характеристики результатів трудової діяльності на сільськогосподарських підприємствах визначають вартість створених протягом звітного періоду товарів, наданих і виконаних у цьому ж періоді послуг та робіт. Така вартість відображається в показнику “валова продукція”. Її головним недоліком є повторний розрахунок, коли враховуються витрати як на власні, так і на надані сторонніми організаціями матеріальні ресурси. Крім цього, визначення валової продукції в порівнянних цінах не враховує зміни якості і споживчої вартості продукції. Якщо ж прогнозувати продукцію в натуральному вираженні, то це істотно ускладнить обчислення продуктивності для багатопродуктових виробництв, ігнорує зростання (зниження) фондо і матеріаломісткості продукції.

Тому, поряд з валовою продукцією, використовується ще один важливий показник – валовий дохід. До його переваг, крім відсутності повторного рахунку, варто віднести наявність оцінки раціональності застосування ресурсів (враховує матеріалоемність, енергоемність). А негативні властивості цього показника пов’язані з тим, що прийнята в цей час методика його обрахунку передбачає врахування фінансових підсумків за операціями, які не мають безпосереднього стосунку до створеної у звітному періоді вартості. В окремих випадках це може істотно впливати на величину валового доходу. Ці та деякі інші особливості обчислення валового доходу і валової продукції дуже ускладнюють вимірювання рівня продуктивності сільськогосподарської праці.

На нашу думку, останні два показники простіше розрахувати на основі річних звітів сільськогосподарських підприємств, які досить повно характеризують тенденції зміни економічної ефективності. У валовому доході акумулюються кількісні та якісні результати використання праці і матеріально-грошових коштів. В умовах постійно мінливого паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію застосування цих показників для динамічних порівнянь ускладнене (неможливо без обліку цін).

Всебічний аналіз вимірювання продуктивності праці показує важливість одночасного використання декількох її показників, крім того, що кількість останніх цілком це дозволяє (рис. 2).

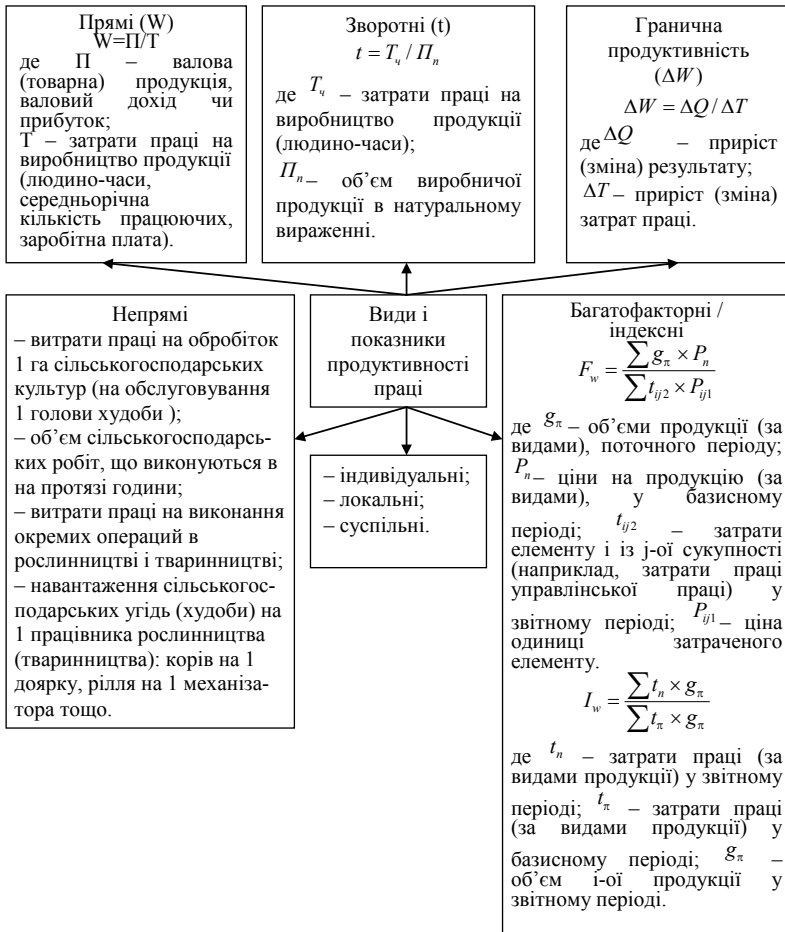

Рис. 2. Характеристика видів і показників продуктивності праці у сільському господарстві

Недосконалість прямих показників і граничної продуктивності полягають у можливості їх росту тільки завдяки більш швидким темпам зменшення витрат праці порівняно з темпами зменшення його результатів. Наприклад, за обсягом виробництва продукції в розрахунку на одиницю заробітної плати ми значно обганяємо розвинені країни. Але пов'язано це з низькою ціною праці українських працівників, а не з їх

високою віддачею. Крім цього, прямий показник продуктивності праці, обчислений як відношення обсягу продукції до витрат живої праці (людино-годин, людино-рік), не враховує умов, у яких функціонує жива праця. До числа умов функціонування живої праці, перш за все, належать природні, технологічні, і головне – організаційно-економічні. Неврахування умов функціонування живої праці в прямому показнику його продуктивності веде до спотворення оцінки рівня ефективності діяльності трудових колективів, до переоцінки тих з них, які діють у більш сприятливих умовах, і недооцінки зусиль колективу, що діють у складних, менш сприятливих умовах.

Одним із шляхів вдосконалення обчислення натуральних показників продуктивності праці є коригування обсягу продукції з урахуванням якості. Для узагальненої характеристики якості використовується також вартісна оцінка продукції, при якій продукція високої якості оцінюється вище. Вартісний метод дозволяє порівнювати продуктивність праці працівників різних професій і кваліфікацій, рівні продуктивності різних виробництв і визначення їх динаміки в різні періоди часу. Але недоліком методу є вплив цінкових чинників: кон’юнктури ринку, інфляції, а також матеріаломісткості роботи. На важливість використання в розрахунках економічно обґрунтованих цін, що відбивають вартість продукції, вказує у своїх роботах А. П. Зінченко [1].

На нашу думку, відповідність найбільш сприятлива буде при недопущенні значного розриву в рівнях відтворення трудового потенціалу та відшкодування витрат роботодавця. В іншому випадку ці процеси перестануть сприйматися працівниками і роботодавцями як взаємозалежні, а це, своєю чергою, неминуче послабить мотивацію праці і призведе до загострення протиріч між власниками і найманою робочою силою. Оцінюючи ефективність праці, все більше дослідників віддають перевагу цільовому підходу [5]. Він особливо актуальний, коли спосіб виконання трудового завдання не може бути заздалегідь деталізований, коли раціональність затрат праці, їх розподіл у часі і по об’єктах трудової діяльності суттєво впливають на розмір створеної вартості.

З позицій цільового підходу ще однією складовою ефективності праці виступає його “якість”, що відображено в роботах О. В. Алейнікова [4] та інших. Категорія “якість” – характеризує інтенсивність, складність і привабливість праці, кваліфікацію, сумлінність та ініціативність працівників, можливість їх загальнокультурного та професійного розвитку.

Висновки. Таким чином, у рамках цільового підходу ефективність використання робочої сили передбачає реалізацію трудового потенціалу працівників і досягнення цілей праці, в які включаються його

продуктивність, якість, прибутковість тощо. Тому продуктивність праці безпосередньо пов'язана з його прибутковістю і якістю продукту. Трудові ресурси в сільському господарстві досить обмежені, що ж стосується продуктивності праці, то можливості її росту, по суті, безмежні. Для успішного вирішення різноманітних економічних і соціальних завдань, що стоять перед країною, немає іншого шляху, крім прискореного росту продуктивності праці, різкого підвищення ефективності всього суспільного виробництва. Особливо важливе значення таке положення має для сільського господарства, де весь приріст продукції забезпечується за рахунок підвищення продуктивності праці. Це ключове питання розвитку економіки сільського господарства.

Підвищення продуктивності праці можна досягти за рахунок: науково-технічного прогресу, зі здійсненням всебічної інтенсифікації виробництва; підвищення рівня технічної оснащеності сільського господарства завдяки поліпшенню якості проведення робіт, дотриманню оптимальних термінів їхнього виконання сприяє не тільки скороченню потреби в праці, але й росту врожайності культур, продуктивності тварин; при насиченні сільського господарства технічними засобами; прискорення переходу до комплексної механізації й автоматизації виробничих процесів; в одержанні максимальної кількості сільськогосподарської продукції при мінімальних витратах праці на її одиницю; підвищення інтенсивності праці, що дозволяє заощадити не тільки живу і суспільну працю, але й час.

Література:

1. Зинченко А. П. Сельскохозяйственная статистика с основами социально-экономической статистики. – М. : МСХА. 1998. – 427 с.
2. Львов Д. С. Зарплата: вечный камень преткновения или реальный экономический стимул // Человек и труд. – 1999. – № 4. – С. 55
3. Маркс К., Энгельс Ф. Капитал. – Соч., 2-е изд. – Т. 23. – М., 1960. – 486 с.
4. Напрями ефективної державної аграрної політики та програмно-цільовий підхід державного регулювання АПК [Текст] / О. В. Алейнікова // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 8. – С. 99–103.
5. Транченко Л. В. Концептуальні підходи до цільового управління підприємством праці / Л. В. Транченко // Вестник : Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина. – Харків : 2005. – № 663. – С. 166-169.